

Sprogets Tredie Øje

Af Dan Turèll

OM de gamle japanske zen-buddhistiske digtere og tegnere sagde man, når man fra vestligt hold skulle være vittig, at „det var ikke til at sé, hvad der var digt og hvad der var tegning“. Zen-digterne havde forstået at *skriften er et billede* og at *billedet er en skrift*.

NOGLE af dette århundredes europæisk-amerikanske poetiske grupper har haft et lige så stærkt markeret forhold til sprogets billede, sprogets virkelighed. Det gælder faktisk alle de betydelige, alle de fremadvendte, alle de stadig dynamiske avantgarde-grupper: dadaisterne, surrealistene, beat-generationen. Alle grupper, som karakteristisk nok altid er blevet undervurderet (eller ikke-vurderet eller ukendt) i det usandsynligt småborgerlige litterære danske establishment. (Et land har den poesi det fortjener. Danmark har følgelig en poesi for skolelærere.)

SÉ illustrationen i marginen, en aftegning af en bevægelse i det kinesiske sprog, påvist af Ezra Pound og Ernest Fenellosa. Billedet som bogstav – *sproget som en række fortløbende billeder*. De sprog vi betjener os af, de sprog vi glorificerer direkte som indirekte, de sprog vi misbruger og misbruges af og vokser sammen med, har ikke samme billedstrukturelle poesi, ikke samme metafysiske logik. Derfor må vi skabe dén poesi anderledes. Kinesisk digtning har altid i oversættelse taget sig enkel ud. Måske fordi sprog-billedet sagde resten, og fordi vi ikke kunne få det med. I oversættelser fra kinesisk (og andre orientalske sprog) forsvinder Sprogets Tredie Øje: Billedet.

ALLE de forfattere der er værd at læse arbejder uophørligt på at tilvejebringe en art *bevidsthedsudvidelse* gennem sproget. Det kan gå mange veje, det kan være der uden at vi kan sé det, fordi vi måske mangler (eller har fået afsløvet) nogle sproglige sanseorganer, men hvis bevidsthedsudvidelsen af sproget ikke er til stede, er der tale om en død, nichehensat universitets-litteratur, som lige så godt kan indlægges til kunstigt akademisk åndedræt fra starten. Og som blir det.

人 mand
木 træ
日 sol
東 øst:
sol ind-
filtreret i
træets
grene,
som ved
solopgang

Fra Ezra Pounds
„ABC for Læsere“.

Bevidsthedsudvidelse af sproget eller gennem sproget, dét er Poesi. „Poesi: Sprog ladet med betydning til den yderst mulige grænse“ – definition på basis af Ezra Pound. Og det er klart, at når der er forskel på at sige *mark* og sige *eng*, på at sige *dyr* og sige *animalsk eksistens*, så er der også billedmæssig eller skriftmæssig forskel på at bogtrykke det, duplikere det eller håndskrive det, gøre det rødt eller grønt, stille det alene på siden eller ikke, gøre siden større eller mindre.

Den fysiske udformning af det skrevne sprog er bogens Tredie Øje. Bogen som medium er ikke, som det siges, *passé*. *Men den blir gjort det.*

FORFATTEREN har sit sprog/sine sprog. Hvis man kan indsé, at det ikke er det samme at skrive *mark* og at skrive *eng*, kan man måske også sé, at det ikke er det samme at skrive *sagde* eller at skrive *sae*. At det er to forskellige skriftbilleder. Og ikke – som den akademiske småborgerlighed vil hævde – at man må vælge det ene eller det andet. Der er ikke noget at vælge imellem: *sae* er ét ord, *sagde* et andet. Der er dé muligheder, og flere endnu – og man kan bruge dem alt efter hvad man vil eller tror man vil.

Også stavningen er et billede af sproget. I Skolelærerland stemmer alle forfatteres billeder af sproget tilsyneladende sammen med Retskrivningsordbogens, eller det accepteredes tyranni er for stærkt. Måske er der en sammenhæng med den akademiske sprogopfattelse i Danmark: det hedder *ét-eller-andet*, og ved en ny analyse af visse forhold kan det så skifte navn til *ét-eller-andet-andet*. Men ikke begge dele. Ikke som det engelske (og vistnok også det franske) sprog, der uophørligt åbner for nye muligheder på hvert plan. En bremse, tak – en illusion om, at det er ‚os‘, der styrer ‚det‘.

OG HVIS man først sér mytologien omkring tekstens placering i forhold til dens eget billede, kan man så gå videre til tekstens billedplacering på siden, og derfra til sidens placering i forhold til alle de mulige andre sider: forholdet vil hver gang være det samme i en anden belysning.

POESIEN (jeg taler ikke om ‚litteraturen‘, dén interesserer mig for så vidt ikke; ‚litteraturen‘ er akademiseringen af poesien, dét kan ingen interesse have) har ændret sig ustandselig. Når nu en

En side af Dan Turèlls
„Bevægelser,
formålsløst cirkulende“

Først af alt når landskaberne skifter er der næppe spórlige lyde bag om rummets vægge, den voksende mulige ekspansion der fortøner sig i skarpe elektroniske skrig ved skæringen mod samme resonansflade. Mulighederne når den flertydighed der kan markere et fælles punkt. Et lammende bevægeligt spor står aftegnet i de fysiske strenge: den ny strukturs nerve.

visse flagestumper fra visse øjne
den fatalistiske tro på panikken

Lad os sige det er et lydrområde, så skal jeg ikke insistere på mere.

Lad os sige det er et tonerum, så skal jeg ikke insistere på mindre.

Fladerne er allerede drejet og forskellen betydningsløs: Det er så forskelligt hvor lyset rammer og bryder øjnene

På det ene plan: Den stivnede bevægelse:
Knoerne.

På det andet plan: Den hamrende tinding:
Øregangene.

Og samtidig (udenom & allesteder):
Voksende modstand.

13

art indhold således ændrer sig, kunne man – fra andre processer – vente, at rammen fulgte med. Men nej: mediet har ikke ændret synlig figur i samme fart som sit indhold.

Konkret: For et halvt års tid siden udstillede Det Tyske Kulturinstitut på Nørreport en del vesttyske bøger fra de sidste ti år

BLÅT LYS

Fanget af sine spiraler smór lyset sig ud over arket
en elektrokemiske substans som en anden hinde ud fra øjenhulen
isen er luftens frosne øjeblik
kolberne stivner i nålen
i fjernere & mærkeligere landskaber
psykotiske figurer
i mulighedernes syreskat

En side af Dan Turèlls „Changes of Light“ (teksten håndskrevet med blått).

eller så. Havde man lagt et lignende tværsnit af danske bøger fra samme tidsrum ved siden af, ville man have sét, hvor stor afstanden er – afstanden mellem det 1970, som de sikkert også på dét punkt skriver i Vesttyskland, og det 1900, vi foreløbig kan siges at være nået til – for så vidt som dada etc. gik hen over hovedet på Danmark, og for så vidt som alt synes at køre som det altid har gjort.

NOGLE forskellige digtere har jeg læst med et forhold til skriften som billede og billedet som skrift: fremfor nogen Peter Laugesen, Per Højholt, svenskeren Åke Hodéll (som de øvrige på en ganske anden måde), amerikaneren Kenneth Patchen, franskmanden Antonin Artaud. Der er sikkert flere, det er de navne jeg kender og kan anbefale til et studium i det punkt. De nævnte udenlandske forfattere kan ikke fås i dansk udgave.

NÅR poesien bevæger sig må omgivelserne følge med. Lay-out'et er en del af teksten eller omvendt (som alle revolutionære blade af enhver art har vist gennem tiderne, sidst undergrundsbladene'). Det er indlysende. Og alene dét, at en bog med tre-fire forskellige skrifter er en sjældenhed her i landet, viser hvor lidt der er sket, når det kommer til praksis. Jeg kan kun huske én dansk bog fra de sidste fire-fem år, der har haft mere end én skrift – Ivan Malinovskis „De Tomme Sokler“. Det er en undtagelse. Og muligheden burde være en selvfølge.

Mysticism in the Laboratory

ALTSÅ, centrale begreber: bevidsthedsudvidelse, flerdimensionalitet, psychedélisk sprængning af bogens hidtidige mytologi. Vi udnytter rent faktisk ikke en brøkdél af de muligheder der for længst foreligger. Mulighederne er løbet fra os/dem. Vi/de er simpelt hen langt bagefter vore egne processer. Vi/de fordi ,jeg' er uden for beslutningsprocesserne.

ENHVER teknik, ethvert system, enhver kanal, beherskes af sine ejere. Ejerne bestemmer anvendelsen. Og i vort gældende samfundsmønster er De Besiddende de ældre. Dèrmed har de (uden at jeg vil angribe nogen på dét grundlag) deres fornemmelse i andre tider, andre former. Og så skér det, der altid skér: der kommer et stivnet system. Om forkalkning eller fantasiløshed er forklaringen er ligegyldigt. Således skér det i hvert fald på et område som lay-out, som grafisk udtryk, at tredimensionaliteten med de nye muligheder næppe findes, mens den musikalsk ustandseligt findes og genfindes. Og således skér det, at radioen og fjernsynet med så latterlig stupiditet undlader at bruge mediets enorme nye muligheder.

SÉ DET f. eks. sådan, at Rifbjergs, Panduros og Anders Bodelsens bøger (og jeg nævner dé tre forfattere, fordi alle kender dem, ikke fordi jeg kan lide dem) er *ens* i enhver grafisk sammenhæng, i enhver billedstruktur. Kan det være rigtigt, at Rifbjerg, Panduro, Bodelsen (plus en masse flere) rent billedligt mener det samme, rent principielt står på samme linie, er én ting?

ÉN GANG TIL: Sproget, og sprogets billede, påvirkes daglig af den form man bruger det i, man misbruger det i, man misbruges af det i. Skattevæsenet er som sygekassen og avisen ét langt misbrug af sproget, et forsøg på at få sproget til at stivne, blive dødt, krampefyldt, sygt. „Et folk der bliver vant til sjusket sprog er et folk i opløsning. Og denne løshed og oppustethed er *ikke* noget så simpelt som abrupt og uordentlig sætningsføjning.“ (Ezra Pound).

DENNE fastlæggelse af sproget i stivnede blokke får det til at forkrampe. Og det er dén, der præger forløbet også i produktionsledet. Det kan dokumenteres i en hvilken som helst del af ledet, processerne blander sig på kryds og tværs. William S. Burroughs

Fra Dan Turèlls
„The Total-Copy
System“ (teksten er
elementer fra diverse
amerikanske maga-
siner). Stærkt
formindsket.

The Secrets of the Cell
An Electric Circus
Through the Sound Barrier
The Void Between
Dirty History Postcard
Dead End Into the Vacuum

Electronic Image

microwave communication system Everything from one source

of Space,
to interrelate through communications

1. to see the unseen 2. to move materials

direct
approach

Who's Come a Long Way, Baby?

*En side af Dan Turèlls
„The Total-Copy
System“ (teksten er
elementer fra
diverse amerikanske
magasiner).*

har gennem sit *cut-up* arbejde, udskæringer, overskæringer og blandinger af tekster, der får andre og nye værdier end de tilsigtede, demonstreret disse teser. William S. Burroughs har så at sige udfriet en del stivnet sprog, på et rent fysisk plan; som en magiker har han skabt organisk liv af dødt væv.

EN ANDEN MÅDE at sé Det Tredie Øje på er sproget i musikken: Bob Dylan der digter et musikalsk lay-out om sine ord, Lou Reed fra Velvet Underground eller Keith Reid fra Procol Harum, talløse andre digtere der arbejder eller har arbejdet i og med musikken, sammen med en anden udvidelse end den grafiske.

ENHVERS SPROG farves af vedkommendes daglige sprogområde, fordi sproget er bygget ind i alle processer i enhver hverdag. Peter Laugesen, der er typograf, har ikke kunnet undgå at føle en speciel absurditet i det sprog han tvinges til at arbejde i i de daglige processer i forhold til hans eget. Jeg, der er korrekturlæser, har et tilsvarende men naturligvis anderledes linsesæt at skulle komme ud af for at kunne komme ind i sproget. Også derfor kunne man forestille sig, at det var en art samvittighed over for sproget hos f. eks. netop typografer og korrektører, der frigjorde sproget. En solidaritet med det sprog, man i disse processer forråder – ved mangfoldiggørelse og fastsætning af stivnet sprog eller stivnede sprogformer eller ved at stivne sproget yderligere efter ordrer fra den blinde, ikke sprog- (eller måske noget som helst andet-) sansende molok.

marts 1970